

Олег КРИЛЕВИЧ,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальності 231
«Соціальна робота»,
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка
Мар'яна ГРИНЦІВ,
кандидатка психологічних наук, старша викладачка кафедри соціальної
педагогіки та корекційної освіти,
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

СКЛАДНІ ЖИТТЄВІ ОБСТАВИНИ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ

Життя людини в умовах сучасного суспільства, яке характеризується постійними змінами та соціальними викликами, супроводжується необхідністю знаходити вихід зі різноманітних складних ситуацій. Це вимагає підвищення рівня соціальної адаптації, розвитку внутрішнього потенціалу та вміння ефективно використовувати наявні ресурси. У зв'язку з цим особливої уваги набуває пошук дієвих стратегій і методів подолання ситуацій, які людина суб'єктивно сприймає як стресові.

Під час криз, особливо в підлітковому віці, не кожна особистість готова або має змогу звернутися за професійною допомогою. У таких випадках людина намагається самотужки впоратися з проблемами, спираючись на власні сили. Здатність самотійно долати труднощі, мобілізуючи внутрішні ресурси, є важливою умовою збереження психічного здоров'я та дозволяє мінімізувати негативні наслідки життєвих криз [2].

Поняття «складні життєві обставини», що часто ототожнюється з терміном «несприятливі умови», офіційно закріплено в Законі України «Про соціальні послуги» від 01.01.2020 № 2671-VIII. До нього входить широкий спектр факторів, які порушують звичне функціонування особистості. Серед них можна виділити:

- наявність інвалідності;
- обмеження рухової активності через похилий вік або погіршення здоров'я;
- стан самотності;

втрата батьківського піклування (сирітство); зневажливе або жорстоке ставлення з боку членів родини;

бездомність;

відсутність житла чи постійної роботи;

насильницькі дії; матеріальна скрута;

психічні або психологічні розлади;

природні катаклізми;

техногенні катастрофи.

У цьому контексті сім'я у складних життєвих обставинах – це така, що втратила здатність повноцінно виконувати свої виховні функції через ситуації, які порушили нормальний ритм життя одного або кількох її членів, і не може впоратися з цими наслідками самотужки.

Складна життєва ситуація виступає як сукупність зовнішніх факторів, що справляють на людину вплив, який може бути як стимулювальним, так і коригувальним. Для глибшого розуміння людської поведінки важливо проаналізувати значення та зміст життєвих обставин, які формують життєвий контекст особистості. Існують два основні підходи до оцінки ситуації: перший – розглядає її як зовнішні умови існування людини, другий – як результат взаємодії особистості із соціальним середовищем.

Центри соціальних служб – це спеціалізовані заклади, які займаються розв'язанням проблем у родинах та надають підтримку дітям, молоді та сім'ям, що опинилися у складних обставинах. Усі вони працюють як частина єдиної державної системи, яка реалізує соціальну політику в інтересах сімей, дітей і молоді.

Одним із ключових напрямів роботи таких центрів є надання допомоги сім'ям, що перебувають у кризових умовах. Проте сьогодні основна увага зосереджена на наданні соціальних послуг та матеріальної підтримки не лише тим, хто вже опинився в складній ситуації, а й тим, хто потенційно може в неї потрапити. Водночас профілактичні заходи та нематеріальні форми підтримки, які могли б запобігти появі таких обставин, залишаються поза увагою.

Процес соціальної підтримки родини, яка переживає труднощі, відбувається поетапно, дотримуючись певної логіки. Основні етапи включають:

I етап – виявлення сімей, що опинилися у складних життєвих умовах;

II етап – аналіз ситуації в родині, виявлення основних проблем і потреб;

III етап – прийняття рішення щодо надання комплексу соціальних послуг та узгодження дій з іншими відповідними установами;

IV етап – безпосереднє надання послуг родинам, які потребують підтримки;

V етап – оцінка результатів проведеної роботи, завершення супроводу й соціальної підтримки.

У межах діяльності центрів соціальних служб, що здійснюють соціально-педагогічну роботу з кризовими родинами, основними напрямками є:

соціальне обслуговування, яке передбачає надання родині державних пільг, матеріальної допомоги (одяг, продукти, ліки, санаторні путівки тощо), психологічної підтримки, послуг сімейного консультування, а також організацію культурного дозвілля через роботу гуртків, клубів, навчальних курсів та освітніх програм для молодих родин;

реабілітаційно-профілактична діяльність, що має на меті відновлення виховного потенціалу родини, захист прав її членів, зміну соціального статусу окремих осіб та надання всебічної допомоги;

соціальний патронаж, який полягає у регулярній підтримці соціально вразливих сімей (малозабезпечених, багатодітних, родин з дітьми з інвалідністю тощо) для забезпечення їхньої життєздатності;

соціальне інспектування – комплекс заходів контролю за дотриманням законодавчих норм у сфері захисту прав дітей та молоді, що також включає виявлення причин кризової ситуації і вжиття термінових дій задля її подолання;

соціальний супровід родини – робота фахівця із сім'єю з метою формування навичок самостійного подолання труднощів, підтримка

життєдіяльності родини, допомога у розв'язанні проблем, які стали причиною складних обставин, та забезпечення доступу до необхідної допомоги [1].

Складна життєва ситуація виникає тоді, коли існує розрив між бажаним (що людина прагне зробити чи досягти) та можливим (що вона реально може здійснити у певних умовах і з наявними ресурсами). Така невідповідність унеможлиблює досягнення поставлених цілей, викликає емоційне напруження і негативні переживання, які є свідченням наявності труднощів.

Аналіз наукових джерел свідчить, що більшість дослідників трактують складні життєві ситуації як будь-які умови, що викликають деструктивні зміни у працездатності людини, міжособистісних стосунках, емоційному стані, що можуть у перспективі негативно вплинути на розвиток особистості. Водночас складні ситуації – невід'ємна складова процесу соціалізації.

Вони не завжди впливають лише негативно, а навпаки – можуть сприяти особистісному зростанню за умови, що особа конструктивно долає труднощі й формує нові, гармонійні взаємозв'язки із середовищем [3].

В Україні функціонує система законодавчих актів і нормативних документів, які регулюють соціальну підтримку родин у кризі та захист дитинства. Вони ґрунтуються на міжнародних стандартах прав людини й визначають напрями роботи центрів соціальних служб у подоланні сімейних труднощів. Проте незважаючи на достатню кількість нормативних документів, є потреба в удосконаленні чинного законодавства. Йдеться про створення ефективних механізмів реалізації та контролю за дотриманням прав сімей і дітей, налагодження взаємодії між державою, родиною й суспільством для формування цілісної і результативної соціальної політики.

Отже, складними життєвими обставинами вважаються ті, що порушують звичне функціонування людини і які вона не здатна подолати самотійно. Це можуть бути: втрата працездатності, фізичні обмеження, самотність, сирітство, бездомність, відсутність житла чи роботи, насильство, зневага в родині, злиденність, психологічні розлади, стихійні лиха, катастрофи тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Волкова В.А., Глушкова К.І. Соціально-педагогічна робота з сім'ями, що опинилися у складних життєвих обставинах. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2013. №. 2. С. 37–42. Взято з: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdpu_2013_2_7
2. Кулікова А.О. Особливості зміни «Я-образу» в структурі «Я-концепції» у кризових життєвих ситуаціях. *Актуальні проблеми науки та освіти* : збірник матеріалів XXI підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ (01 лютого 2019 року, м. Маріуполь). Маріуполь : МДУ, 2019. С. 186–187.
3. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми : посіб. у 2-х ч. / . З.П. Кияниця, Ж.В. Петрочко. Київ : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. Ч. I. Сучасні орієнтири та ключові технології . 256 с.